

Petr PROKŠ, *Československo a nová Evropa. Mezinárodní souvislosti vzniku a formování samostatného Československa (1914–1918/1919–1920)*, Praha: Academia 2022, 468 s. ISBN: 978-80-200-3314-7.

Kniha Petra Prokše byla vydána jako připomínka vzniku samostatného Československa. Předkládá podrobný popis formování a existence Československa, zasazený do širšího mezinárodního kontextu a souvislostí. Publikace je založena na důkladném archivním výzkumu a studiu domácí i zahraniční literatury. Petr Prokš zde navazuje na své dřívější úspěšné práce, jako jsou *Diplomacie a Velká válka 1914–1918/1919*¹ nebo *Habsburkové a velká válka 1914–1918*.² Přestože se historické období od roku 1914 do roku 1920 může jevit jako badatelsky vyčerpané,³ autorovi se daří čtenáře seznámit s novými poznatky, které jsou chronologicky a logicky uspořádány. Kniha vyniká nejen svým detailním výkladem, ale i schopností propojit národní otázky Československa s širšími mezinárodními změnami. V souhrnném úvodu si autor klade za cíl přiblížit obtížný zápas představitelů českého a slovenského národa a jejich úsilí o následný rozvoj mladého, samostatného československého státu. Publikace je rozdělena do sedmi základních kapitol, přičemž každá z nich obsahuje ucelené a souvislé podkapitoly, které napomáhají ke srozumitelnějšímu uchopení faktograficky poměrně náročného textu. Objem a komplexnost informací vyžaduje věnovat zvláštní pozornost každé kapitole, aby nedošlo k přehlédnutí klíčových souvislostí.

První dvě kapitoly se zaměřují na strategické zájmy přítomné ve střední a východní Evropě během první světové války. Autor představuje mocenské ambice jednotlivých zemí a zasazuje je do širšího kontextu včetně územního vývoje. Zdůrazňuje, že poválečný vývoj byl charakterizován jak kontinuitou, tak diskontinuitou. Ačkoli válka skončila, násilí zůstalo politickým nástrojem, což vedlo k rozkolům mezi mocnostmi a ke zpochybňování různých způsobů vlády. Mocenský vývoj autor popisuje jako variabilní, oscilující mezi demokratismem a despotismem. V závěru první kapitoly Prokš upozorňuje na to, že Československo po první světové válce prošlo vleklou stagnací, což mělo v širších historických souvislostech dlouhodobé negativní důsledky.

Druhá kapitola podrobně seznamuje čtenáře s německými plány ohledně budoucnosti střední Evropy. Německá říše měla několik základních cílů a představ.

1 Petr PROKŠ, *Diplomacie a Velká válka 1914–1918/1919*, Praha 2014.

2 Idem, *Habsburkové a velká válka 1914–1918*, Praha 2011.

3 Do soudobého českého kontextu můžeme zařadit například knihy autorů: Jan KOBER – Stanislav HOLUBEC a kol., *Počátky Československé republiky 2*, Praha 2023; Jiří KOVTUN, *Republika v nebezpečném světě. Éra prezidenta Masaryka 1918–1935*, Praha 2005; Karel PACNER, *Osudové okamžiky Československa*, Praha 2012; Ferdinand PEROUTKA, *Budování státu 1–2*, Praha 2003; Jan RYCHLÍK, *Češi a Slovinci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914–1992*, Praha 2012.

Především se jednalo o její dlouhodobé zabezpečení. Dokument vypracovaný říšským kancléřem Theobaldem von Bethmannem-Hollwegem dne 9. září roku 1914 ukazuje, jakým způsobem je třeba strategicky přemýšlet o nadvládě Německa nad ostatními zeměmi. Kvůli neuspokojivé a vyhocené politické situaci, zejména pod tíhou stávek a demonstrací, bylo Německo nuceno kapitulovat. Autor však správně poukazuje na to, že Berlín i nadále počítal s prosazením svých politických a velmocenských zájmů v Evropě. Postupně se autor věnuje tématu rozpadu Rakouska-Uherska a zatvrzení se Čechů proti jakékoli další existenci habsburské říše. Po seznámení s rozpadem Rakousko-Uherska se autor v krátkých podkapitolách zabývá vznikem samostatného Rakouska a Maďarska.

Ve třetí kapitole se Prokš zaměřuje především na diskuzi nad českou a slovenskou otázkou, která vyvstala na troskách zničeného Rakouska-Uherska. Česko-německé rozpory byly natolik neslučitelné, že nebylo možné dosáhnout vzájemné shody, která by zabránila myšlence vítězství jedné strany nad stranou druhou. Je nutno podotknout, že česká otázka nebyla pouze otázkou o budoucnosti českého národa, nýbrž, jak autor také poukazuje, otázkou internacionální. V této kapitole se také dostává do popředí osoba Tomáše G. Masaryka, tehdy ještě poslance říšské rady ve Vídni a předsedy České strany pokrokové. Autor podrobně mapuje jeho zahraniční cesty a proslovy, stejně jako jeho příspěvky a přednášky. Byl to právě Tomáš G. Masaryk, který zásadně odmítal zachování bývalého Rakouska-Uherska a snažil se prosadit demokratickou společnost postavenou na humanistických základech.⁴ Po seznámení s Tomášem G. Masarykem a dalšími politickými činiteli se autor věnuje také českému a slovenskému domácímu odboji (1914–1918) a představám o hospodářském systému budoucího Československa. Tato část důkladně sleduje hospodářskou složku celé probírané tematiky. Tuto kapitolu autor zakončuje odstavcem o sesazení Habsburků z trůnu českých králů a zvolení Tomáše G. Masaryka prezidentem samostatného Československa.

Následující čtvrtá kapitola se soustředí na Československo a poválečnou Evropu od října 1918 do ledna 1919. V jejím úvodu Prokš reflektuje reakce hlavních mocností Spojených států amerických, Velké Británie, Francie, Itálie a Japonska na politické uspořádání po skončení války. Autor podrobně popisuje složitou mezinárodní pozici Československa, které usilovalo o své ukotvení v poválečné střední Evropě. Ostatní země jako Maďarsko, Rakousko, Polsko nebo Vatikán ztěžovaly nově vzniklému Československu upevnění jeho pozice. Maďarsko nesouhlasilo s územní ztrátou Slovenska, což vedlo k odporu vůči Československu jako celku. Do tohoto sporu vstupovaly také vítězné mocnosti. S Polskem bylo nutné vyřešit vymezení hranic na

4 Tomáš G. MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918.*, Praha 2005.

Těšínsku a Vatikán očekával, že prostřednictvím katolického Slovenska posílí svůj vliv ve střední Evropě. Československo si také muselo vyjasnit vztahy se sousedním Německem. V tomto kontextu se výrazně angažoval Tomáš G. Masaryk, který prosazoval, aby tehdejší ministr zahraničí Edvard Beneš vyjednával zejména s českými Němci o přijetí Československa v jeho nových hranicích.

V páté kapitole Prokš přibližuje Pařížskou mírovou konferenci, která se konala od ledna 1919, do ledna 1920. Autor se věnuje jednotlivým mírovým smlouvám a ukazuje, jak složitý byl proces jejich sjednávání. Při čtení této části si čtenář uvědomí, že klíčové principy Pařížské mírové konference byly formovány na základě názoru vítězných mocností. Prokš ukazuje, jakou roli Československo hrálo v rámci jednání a jaký byla jeho pozice v mezinárodním kontextu. Ačkoli se kapitola zaměřuje na diplomatickou problematiku, autor si zachovává svůj vyprávěčský styl, který činí složité popisy přístupnějšími pro čtenáře.

Šestá kapitola knihy se zaměřuje na složitou poválečnou situaci ve střední Evropě, přičemž hlavní důraz je kladen na stanovení průběhu československých hranic. Prokš podrobně popisuje, jak probíhalo vytyčení hranic s Polskem, Německem, Rakouskem a Maďarskem, a ukazuje, jak byly tyto procesy ovlivněny politickými a vojenskými faktory. Věnuje se také otázce národnostních menšin, které byly v nově vzniklém státě přítomny, a ukazuje, jak složité bylo vyřešit otázku jejich postavení. Upozorňuje na skutečnost, že Československo bylo multietnickým státem a že otázka národnostních menšin byla jednou z hlavních výzev, kterým nový stát čelil. V rámci kapitoly jsou publikovány dobové fotografie politických představitelů, jako byli Tomáš G. Masaryk, Edvard Beneš nebo Karel Kramář a přílohu doplňují čtyři mapy územního vývoje.

Závěrečná sedmá kapitola knihy se zabývá otázkou stability Československa a jeho postavení v mezinárodním kontextu v letech 1919–1920. Prokš ukazuje, jak se Československo vyrovnávalo s vnitřními i vnějšími výzvami, které před ním stály. Zaměřuje se na politickou situaci v zemi, na otázku hospodářské stabilizace a na mezinárodní postavení Československa v poválečné Evropě. Vysvětluje, jak se republika snažila upevnit svou pozici na mezinárodní scéně a jaké kroky podnikala, aby si zajistila stabilitu a bezpečnost. Předmětem výkladu jsou také zaváděné hospodářské reformy a způsoby, jimiž se stát snažil překonat hospodářské problémy.

Autorovi se podařilo podrobně vylíčit spleť a náročnost vyjednávání mezi klíčovými zeměmi. Ačkoli jsou informace plné dat, jmen a faktů náročné na uchopení, čtenář neztrácí orientaci v textu. Duplicitní informace, které se v publikaci objevují, jsou mnohdy pochopitelné. Domnívám se, že se tímto snažil udržet kontinuitu textu, který může místy působit obsahově náročně. Závěr knihy stručně shrnuje vznik zcela nové mocenské situace po první světové válce. Došlo k rozpadu Rakousko-Uherska,

na jehož troskách se do konce roku 1918 zrodily tzv. nástupnické státy (vedle Československa rovněž např. Rakousko, Maďarsko či Jugoslávie). Zároveň se změnila vnitřní politická situace v Německu, které muselo čelit vnitřním politickým hnutím a neslo si obavy z potrestání za hrůzy první světové války. Úctyhodné je autorovo zpracování příloh. Zahrnuje srozumitelně zpracované soupisky diplomatických činitelů Československa v letech 1918–1920 a zejména podrobné tabulky, například sčítání obyvatelstva v roce 1921 a 1930 nebo politické složení Senátu Národního shromáždění Republiky československé po volbách ve dnech 18. a 25. dubna 1920. Přehledně zpracovaná data mohou sloužit jako podklad pro ostatní badatele zabývající se touto tematikou.

Autor si v úvodu klade za cíl přiblížit zápas politických představitelů českého a slovenského národa a jejich úsilí o rozvoj samostatného Československa, což se mu podařilo velmi dobře shrnout. Kniha Petra Prokše je přínosná, nabízí hluboký pohled na složitou problematiku vzniku a formování Československa v letech 1914–1920. I když je text místy náročný, jeho hodnota pro pochopení této klíčové etapy československých dějin je nepopíratelná. Publikace tak zpřístupňuje dosavadní poznatky i výsledky mnoha výzkumů v novém knižním celku. Nepochybně bude vítaným příspěvkem pro hlubší poznání této problematiky; i navzdory tomu, že některé pasáže textu vyznívají poměrně komplikovaně.

Mgr. et Mgr. Kristýna Zákostelnová

Historický ústav

Filozofická fakulta

Univerzita Hradec Králové

Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové

Česká republika

kristyna.zakostelnova@uhk.cz